

beyb b. Hubeyb (s. 564) değil, Hubeyyib b. Habîb; Müs'ir b. Kidâm (s. 600) değil, Mis'ar b. Kidâm; İsmâil b. Semî' (s. 623) değil, İsmâil b. Sümey'; el-Azramî (s. 628) değil, el-Arzemî. Ayrıca ismi Mü'an b. Hamsa (s. 665) şeklinde kaydedilen bir râvi kaynaklarda tespit edilememiştir.

Sonuç olarak cerh-ta'dîl ilminin teşekkül dönemini büyük bir yetkinlikle inceleyen Turhan'ın çalışması, dikkat çekilen noktalara rağmen, gerek tespit ve iddiaları gerekse açtığı yeni çalışma alanları ile ilerleyen yıllarda kendisinden sıklıkla söz ettirecektir. Eser, ricâl değerlendirmelerinin münekitlere nispetinin sıhhati meselesi konusunda özellikle müracaat edilmesi gereken bir çalışma olarak önce çıkmaktadır. Ayrıca yazarın ve alana ilgi duyan kimselerin, çalışmanın "Ekler" kısmı üzerinden cerh-ta'dîl lafızlarının gelişimine dair pek çok yeni teklif getirmesi de mümkün görünmektedir.

Jonathan A.C. Brown, *Misquoting Muhammad: The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet's Legacy*. London: Oneworld Publications, 2014. xxii + 361 sayfa.

Elif Beyza Demirtaş

Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
elifbeyza.demirtas@marun.edu.tr

14 asırdır farklı coğrafyalarda yaşayan ve pek çok farklı kültüre mensup olan Müslümanların aynı şekilde düşünüp hareket ettiklerini varsaymak gerçeğe uygun olmayacaktır. Her ne kadar dinin asıllarında bir ortaklık varsa da, İslam hukukunun amelî-tatbikî bölümünü teşkil eden fûrûatta farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Bu durum bizatihi İslam dininin bu farklılıklara imkân tanınmasından kaynaklanır. Zira İslam'ın evrensel hitabı çağlar boyu, değişim olgusu karşısında dinamizmi kaybetmemiş, bu durum "zamanın değişmesiyle hükümlerin de değişeceği" şeklindeki hukuk kaidesini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ulema, nassların ortaya çıkan yeni durumlarla ilişkisini sağlam bir şekilde kurabilmek için yoğun bir ilmî mesai harcamış, neticede İslam ilim geleneği oldukça zengin ve canlı bir karaktere kavuşmuştur.

Ümmet arasında vuku bulan ihtilafların büyük oranda Hz. Peygamber'in hadisleri etrafında geliştiği söylenebilir. Zira Hz. Peygamber'le aynı zamanda yaşayıp, sünnetin canlı şahitleri olma imkânı bulamayan Müslümanların, O'nun Kur'ân yorumunu da içine alan mirası hususunda yaptığı değerlendirmeler, içinde buldukları şartlar, sahip oldukları farklı zihniyet ve yöntemlerden dolayı çeşitlilik arz etmektedir. Nitekim yaşanan kişisel, sosyal, siyasi tecrübeler, mevcut ideoloji, dünya görüşü ve fikrî arka plan gibi parametreler, karşılaşılan yeni durumları anlamlandırmada belirleyici olmaktadır. İslam düşünce geleneğindeki her bir grup, Hz. Peygamber'in mirasını en iyi şekilde anladığını iddia ederek, ele aldığı metinlere birtakım ön kabullerle yaklaşmış ve birbirinden farklı sonuçlara ulaşmıştır. Kadim İslam medeniyetinde durum böyle olmakla birlikte, reform hareketleri sonrasında Batı'da ortaya çıkan akılcı, eleştirel ve bilimsel söylemlerin insanlığa birtakım kabuller dayatması, diğer kültürlerde olduğu gibi Müslümanların da din karşısındaki tutumlarını ve kutsal metin yorumlama faaliyetlerini derinden etkilemiştir. İşte Jonathan Brown'ın *Misquoting Muhammad: The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet's Legacy* adlı kitabı Sünni İslam dünyasında Hz. Peygamber'in mirasının yorumlanması sürecini ve bu süreçte karşılaşılan temel problemleri ve tercihleri ele almaktadır.

Amerikalı bir mühtedi olan Brown, İslami ilimlere ve özellikle hadis ilmine yoğunlaştığı akademik çalışmalarını Georgetown Üniversitesi'nde yürütmektedir. Çalışmalarında İslam kültürünün, bizzat içinde yetiştiği Batılı değerlerle etkileşimini ustalıkla yansıtmalarının arka planında, akademik nosyonunun yanı sıra pek çok İslam ülkesinde bulunup çeşitli ilmî ortamlara katılması ve kıymetli alimlerle buluşması yatmaktadır. Brown, *Misquoting Muhammad* adlı çalışmasında, şartların getirdiği problemler karşısında ulemanın hem kendi otoritesini hem de kutsal metinleri, dolayısıyla İslam geleneğini korumaya yönelik gayretini kutsal metin yorumu üzerinden ele almaktadır. Onun ulemaya duyduğu derin saygı, kitapta kullandığı metodolojide kendisini hissettirmektedir. Zira kitap boyunca belli meseleler ulema tarafından geliştirilen yöntem ve yorumlarla ele alınmıştır. Erken dönem Ehl-i hadis-Ehl-i re'y tartışmalarından Arap Baharı'na kadar İslam dünyasında büyük yankı bulmuş olaylar hakkındaki ulema kanaatlerini merkeze alan eser, teori ve pratiği iç içe sunar. Böylece, bir yandan söz konusu meselelere dair ilmî tartışmalara ışık tutulur, diğer yandan Şafii (ö. 204/820), İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Şah Veliyyullah ed-Dihlevi (ö. 1176/1762), Muhammed Gazali (ö. 1096) gibi gerek klasik dönem gerekse çağdaş ulemanın İslam düşünce tarihindeki konumu aksettirilmektedir.

Yedi bölümden oluşan kitabın ilk bölümleri, konunun merkezini teşkil edecek olan Sünni İslam geleneğinin oluşumundaki hukuki, itikadî ve siya-

si gelişmelere ait bir arka plan sunmakta ve okuyucuyu ileride sıkça atıfta bulunulacak olay ve kavramlara aşina kılmaktadır. Bu kısımlarda yer alan açıklamalar, özellikle İslami ilimler mütehassısları için bilgi tekrarı olmakla birlikte, bu terminolojiye yabancı olan okuyucu için de büyük fayda sağlamaktadır. Kitabın geneline yayılan farklı felsefi teorilere atıflar ve diğer dinlerle yapılan karşılaştırmalar ise, gayrimüslim okuyucunun bazı İslami meseleleri kavraması açısından oldukça önemlidir.

Önsözde, birtakım ayet ve hadislerin nasıl anlaşılması gerektiğine dair sorularla sıklıkla karşılaştığını belirten yazar, kitap boyunca güneşin secde etmesi, kadının yöneticiliği, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber ile evlilik yaşı gibi çeşitli tartışmalara sebep olan hadisleri, savunma psikolojisi ile değil, eleştirel bir yaklaşımla tartışmaktadır. Bazıları klasik Sünni hadis usulüne göre sahih iken, bazıları sıhhat kriterlerine uymayan bu hadislerin, İslam dünyasında Selefiler, Modernistler gibi farklı ideolojilere sahip kesimler tarafından ne şekilde değerlendirildiği, bunlara ne tür anlamlar yüklendiği, yapılan değerlendirmelerin İslam dünyasında nasıl yankı bulduğu gibi sorular da kitabın konusunu teşkil etmektedir. Brown, her ne kadar başlık konusunda Bart Ehrman'ın Kitab-ı Mukaddes üzerinde yapılan değişiklikleri konu alan *Misquoting Jesus* adlı eserinden ilham almış olsa da, ele alacağı mevzunun daha çok Hz. Peygamber'in mirasını yorumlamada karşılaşılan problemler ve tercihler olduğunu ifade etmektedir (s. xv).

Önemli bir dünya medeniyetinin omurgasını oluşturan İslam geleneği, diğer dinî ve felsefi geleneklerin de karşılaştığı problemlerle muhatap olmuş (s. 6) ve onun bu problemler karşısındaki duruşu ve getirdiği çözüm önerileri insanlığın hayatı ve evreni anlamlandırmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, özellikle sömürgecilik faaliyetleri ile ön plana çıkmış olan oryantalist algı, dönemin icbar ettiği pozitivist bilim anlayışı veya hümanizm gibi dini ikinci plana atan akımlar ile uzlaşmadığı gerekçesiyle İslam dinine ait kutsal metinlerin itibarını zedelemeye çalışmıştır. Brown bu hususta, kutsal metinlerden çıkarılan sonucun sahip olunan zihniyet ve değer yargılarıyla, diğer bir deyişle, o metinden alınmak istenen anlamla doğrudan ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Özetle İslami öğretilerin Batılı değerlerle uyumsuzluğu problemi, İslam geleneğinin zayıflığından değil, ona karşı takınılan tutumdan kaynaklanır. Yazar da bu vakıyı gerek felsefi gerekse sosyolojik temellere dayandırarak okuyucuya sunmaktadır.

Yazarın dikkat çektiği meselelerden biri de modernizmin takdim ettiği birtakım "doğrular" ile çelişen kutsal metinlerin –bilhassa hadislerin– yorumu meselesinin yeni ortaya çıkmış bir şey olmadığı gerçeğidir. Ulema, bugün tartışma konusu yapılan metinler konusunda yüzyıllar önce de gerekli araştırmayı yapmış ve bunlar üzerine fikir yürütmüştür. Klasik dö-

nemde yaşamış Müslümanlar ile çağdaş dönem Müslümanları arasındaki en büyük fark ise kutsal metinlere olan yaklaşımlarıdır ki, bu da onların epistemolojik dünya görüşleri ile doğrudan ilişkilidir (s. 71). Bugün bazı hadislerin akıl veya tarihî gerçeklerle çeliştiği gerekçesiyle kolayca reddedildiğine şahit olurken, klasik ulemânın, anlamını problemlili gördüğü bir hadisi yorumunda kendisine malum olmayan bir hikmet ihtimali üzerine hareket etmesinin arkasındaki en önemli sebep de bu dünya görüşüdür.

Brown 2005 yılında erkek ve kadınlardan oluşan bir cemaate Cuma namazında imamlık yapmasıyla gündeme Amina Wadud'u Müslümanların kutsal metin algısındaki gelenekten kopuş bağlamında ele alır ve onun, erkeklerin eşlerini dövmeleri ile ilgili ayet (en-Nisâ 4/34) gibi, kendisi açısından kabulü mümkün olmayan ve hakkında makul yorumlar üretilmeyen kutsal metinlere "hayır" deme tercihini bu kopuşa örnek göstererek kitabını sonlandırır (ss. 288-89). Kitabın başından beri anlatılan konuları özetleyip değerlendiren bir sonuç bölümü ise bulunmamaktadır. Bu tercihi, yazarın kitabın genelinde sergilediği, meseleleri bir sonuca bağlamak yerine farklı perspektifler sunma tutumuna bağlamak mümkündür. Bununla birlikte, kitabın yoğun muhtevasının böyle bir bölümü gerekli kıldığı da özellikle belirtmelidir. Kitabın sonunda dört adet ek bulunmaktadır (ss. 291-305). Bunlardan ilkinde yazar, İslam karşıtı iki Batılı araştırmacı Maracci ve Ockley'in Hz. Aişe'nin evliliği ile ilgili kullandıkları bir rivayetin, Sünnilerin hadis kaynağı olarak kabul etmeyeceği bir kitapta isnadsız olarak yer aldığına dikkat çekmektedir. Diğer eklerde ise, çocuğunu öldüren ebeveyn, faizin en hafif derecesinin ensest bir ilişkiyle eşdeğer olması ve şehitlere 72 huri verilmesi gibi hadislerin Sünni hadis usulü açısından yeterince güvenilir olmadığını belirtmektedir.

Sonuç olarak *Misquoting Muhammad*, Müslümanların zihniyet ve duruş açısından büyük oranda Batı'nın tesiri altında kaldıkları bir ortamda gelenek ile bağlarını kutsal metin yorumu üzerinden inceleyerek İslami yorum geleneğine ışık tutmaktadır. Bu geleneğin baş aktörleri olan ulemanın, Hz. Peygamber'in mirasını, değişim hâlinde olan ve dışarıdan müdahalelerle şekillenen algı karşısında aslına uygun olarak muhafaza etme çabası, aynı zamanda geleneğin modern ile ilişkisi açısından da önem arz etmektedir. Dolayısıyla Brown'ın çalışmasının, İslam dini ve Hz. Peygamber'e dair önyargıların had safhaya ulaştığı bir zamanda, bu dinin kutsal metin yorumu gibi bütün insanlığı ilgilendiren bir meselede sağladığı ilmi ve entelektüel katkıyı ortaya koyması açısından hem Müslümanlar hem de gayrimüslimlere yönelik ufuk açıcı bir mahiyete sahip olduğu söylenebilir.